

**WELL BEING FOR ALL. CONCEPTS AND TOOLS
FOR SOCIAL COHESION, COUNCIL OF EUROPE
PUBLISHING, STRASBOURG CEDEX, 2008¹**

Mai multe motive m-au determinat să fac o prezentare a lucrării de față, dincolo că avem de-a face cu o publicație valoroasă care merită să fie cunoscută. Mai exact, este vorba de un volum bilingv (engleză și franceză) și care poartă numărul 20 din Seria „Tendințe în coeziunea socială”. Titlurile seriei ne învederează preocupările Consiliului Europei pentru coeziunea socială, în cadrul unei strategii specifice, altfel sunt teme referitoare la sărăcia și excluziunea socială, finanțarea pensiilor și a îngrijirii medicale, responsabilitatea socială în lumea globalizării, reconcilierea dintre flexibilitatea muncii și coeziunea socială, dintre bunăstarea emigranților și interesul public, întărirea securității individuale prin coeziunea socială etc.

Un interes al demersului întreprins se referă la faptul că în Partea I a volumului, în capitolele elaborate de către autorii din Divizia menționată a Consiliului Europei, se propune conceptul de „bunăstare pentru toți” (*well-being for all*), precum și o metodologie aparte pentru determinarea conținutului său, respectiv metodologia de grup.

Așa cum se va putea constata, se adoptă o orientare specifică „Teoriei ce apare din date” (*grounded theory* – Straus și alții). Bunăstarea pentru toți este ceea ce definesc oamenii înșiși prin intermediul unei cercetări bazate pe metodologia de grup. Cu toate acestea, în cuprinsul lucrării nu se fac trimiteri explicite la denumirea orientării metodologice promovate, în schimb, se respinge metodologia investigării individuale, pe motiv că produce rezultate subiective, pe când metodologia de grup contribuie la obiectivarea percepțiilor individuale.

Alte motive ale interesului pentru lucrare sunt cu totul particulare, și anume am în vedere faptul că cercetarea de grup s-a efectuat și în orașul Timișoara, alături de alte două orașe europene Mulhouse (Franța), Rovereto (Italia), și un arondisment din Paris. Studiile s-au mai desfășurat într-o firmă finlandeză multinațională cu sediul în orașul Strasbourg și într-un liceu din Mulhouse.

Referitor la semnificația conceptului „bunăstare pentru toți” sau sentimentul bunăstării (*sense of well-being*), autoarea Gilda Farrell consideră că ea poate fi dedusă exclusiv prin metodologia de grup. Astfel, criteriul obiectiv al bunăstării este „consensul sau unanimitatea, și care alcătuiesc părți ale unei viziuni împărtășite cu alții” (p. 25). Sentimentul bunăstării este rezultatul interrelațiilor, el este, totodată, și un factor motivator și reprezintă drepturi aplicate tuturor prin „producerea și continua disponibilitate a bunurilor comune” (bunuri publice locale, n.m.I.M. p. 29).

Fără nici o îndoială că demersul adoptat pentru determinarea conținutului „bunăstării pentru toți” este valid și mai ales faptul că asigurarea acesteia pentru o colectivitate sau alta depinde de ceea ce se întreprinde în acele localități cu participarea cetățenilor. Totodată, rămân unele aspecte de

Adresa de contact a autorilor: Ioan Mărginean, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, e-mail: imargin@iccv.ro; **Laureana Urse**, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, e-mail: lauraurse@yahoo.com; **Laura Tufă**, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, e-mail: tufa_laura@yahoo.com.

¹ Divizia pentru Dezvoltarea Coeziunii Sociale, (condusă de către Gilda Farrell) din cadrul directoratului general pentru coeziune socială. De semnalat precizarea potrivit căreia lucrarea reprezintă opiniile autorilor și nu neapărat politica Consiliului Europei. De altfel, din șapte autori menționați doar la cuprins, numai doi lucrează în cadrul Diviziei menționate.

discutat. De exemplu, ideea că semnificația conceptului în cauză poate fi dedusă numai prin metodologia de grup, pentru că numai astfel „percepțiile individuale se obiectivează prin consensul a ceea ce este esențial pentru fie care” (p. 15). Dacă bunăstarea este un mod esențial, experimentată individual, când este considerată în comun, ea devine un obiectiv social, neîncredințată autoarea. În realitate, așa cum a rezultat din cercetarea întreprinsă, avem de-a face cu o serie de aspecte abordate deja în cercetările de calitate a vieții din ultimii 50 de ani. De altfel, unul dintre autorii care semnează un capitol în volum, cunoscutul sociolog german W. Glatzer (cu contribuții vechi în domeniu) consideră că cele două concepte, „bunăstare” și „calitatea vieții”, sunt folosite interșanjabil, fără o clară separare în cărți și articole (p.100).

Prezentarea metodologiei de grup utilizate (capitol semnat de către S. Thirion, funcționar administrativ din cadrul Diviziei de specialitate a Consiliului European) ne încredințează atât de adecvarea ei, dar și de faptul că nu trebuie să fie singulară. Ea constă în întrunirea într-o sală a unui public eterogen (minim 60 persoane). Într-o primă fază se alcătuiesc grupuri omogene (profil unic) de câte 8–10 persoane. Acestor grupuri li se adresează trei întrebări (patru în cazul cercetării din Paris). Ce înseamnă bunăstarea pentru tine?; Ce înseamnă starea rea (*ill-being*) pentru tine?; Ce faci sau poți face în legătură cu bunăstarea ta?; respectiv, Ce trebuie făcut pentru consolidarea bunăstării? (în cazul cercetării desfășurată în Paris). După formularea răspunsurilor din partea tuturor membrilor în cadrul grupelor omogene, sunt prezentate rezultatele. În faza a doua, se constituie grupuri multiprofil (cu câte un reprezentant din fiecare grup cu profil unic), cu sarcina de a reconcilia punctele de vedere diferite și de a obține astfel semnificația socială a bunăstării/a stării rele. Fără îndoială că metodologia propusă este corectă și totodată interesantă. Totuși, problema de fond rămâne și aici și anume faptul că nu se rezolvă automat problema reprezentativității, chiar dacă este studiat un grup de persoane eterogen. La urma urmei, 60 de persoane nu pot reprezenta, ca moduri de gândire și simțire, cum se dorește, cetățenii unei localități alcătuită din sute de mii sau chiar milioane de persoane și cu atât mai puțin o țară. Nu toate persoanele de o anumită categorie (elevi, tineri șomeri, persoane cu handicap) gândesc la fel, au trebuințe identice etc. Concluzia ar fi că ar trebui să se facă, pe de-o parte, cercetarea unui număr mare de public și, pe de altă parte, compararea cu rezultatele altor metodologii și procedee de cercetare. În modul de cercetare propus, o altă contribuție de semnalat este identificarea bunurilor care pot contribui la bunăstarea socială și a criteriilor de progres (evaluate pe o scală de intensități) în atingerea bunăstării pentru toți.

Cât privește rezultatele obținute în cercetarea din Timișoara (p. 59), sunt de menționat un număr de dimensiuni cu indicatori specifici: accesul la resurse esențiale, mediul de locuit, relațiile cu instituțiile, relațiile dintre persoane, sentimentele (încredere, teamă, liniștire, apartenență, calm), participarea.

Pentru confirmarea celor relatate anterior privind conceptele de *bunăstare* și de *calitate a vieții*, menționez că și în cercetările de calitate a vieții pe care le desfășurăm la ICCV (*Calitatea vieții în România*), ca în alte cercetări de profil, sunt avute în vedere aceste aspecte.

La rândul său, Glatzer are în vedere diferențierile dintre bunăstarea individuală (privată) și cea publică, dintre cea personală și cea națională, și semnalizează utilizarea unor indicatori și indici specifici prin care se măsoară bunăstarea și calitatea vieții, cum ar fi *Indexul dezvoltării umane* (UNDP), *Indexul speranței de viață fericită* (Veenhoven, 1996), *Indexul bunăstării umane* (Prescott-Allen, 2001), *Indexul ponderat al progresului social* (Estes, 2004).

Între cele zece țări pentru care se dau valorile pentru indecizii respectivi se numără și România. Din păcate și de această dată, cu o singură excepție, România este pe ultimul loc dintre țările de comparație (Norvegia, Danemarca, Germania, Franța, Italia, Spania, Polonia, SUA și Japonia). De remarcat că nici Japonia nu performează foarte bine, în timp ce Norvegia și Danemarca își împart de fiecare dată primele două locuri.

Alți autori care semnează în volumul prezentat, cum este Jean-Luc Dubois, (Universitatea *Versailles*), subliniază faptul că există o aspirație generală spre bunăstare, iar atingerea ei presupune o nouă etică bazată pe interacțiune socială, o înțelegere mai adecvată a unei dezvoltări durabile social, în legătură cu responsabilitatea și echitatea.

La rândul său, J. Nascimento (Île-de-France, Institutul de Planificare Regională și Orășenească) tratează problematica obținerii bunurilor publice și responsabilitatea autorităților locale

pentru bunăstarea populației. Este interesant de semnalat că este citat și autorul român Nicholas Georgescu-Roegen, în legătură cu teoria „non-creșterii”, bazată pe legea generală a entropiei și a faptului că resursele naturale nu sunt inepuizabile și nu sunt regenerabile (p. 136). Ori, modelul de dezvoltare promovat în prezent nu ține cont de acest lucru. Se impune o nouă concepție despre bunul comun (bunurile obținute prin acțiunea colectivă la nivel local), pentru a putea menține coeziunea societății prin acțiuni individuale și colective, în interiorul ca și în afara unei anumite comunități.

Într-un capitol aparte, B. Amorovo (Universitatea *Roskilde*, Danemarca) deși consideră că imaginația colectivă și bunăstarea sunt două utopii, aceasta nu înseamnă nici pe departe că ar fi nefolositoare. Prin utopii se promovează condițiile necesare pentru a obține transformări radicale. În cazul de față, axarea pe bunurile comune este o condiție a bunăstării. Vechiul slogan „gândește local și acționează global” (*bottom-up*) s-a transformat în opusul său „gândește global și acționează local” (*top-down*).

În acest context, arată autorul, modelul social european edificat în Europa, bazat pe redistribuție printr-un pact social, este pus în discuție pentru că s-au schimbat condițiile în care a fost edificat (globalizare, raritatea resurselor). Se produce, spune autorul, trecerea de la statul bunăstării (centrat pe bunurile publice) la societatea bunăstării (centrată pe bunurile comune), aceasta din urmă este o alternativă la globalizare (p. 169). Dacă prin globalizare se creează sustenabilitatea pentru 800 milioane persoane, iar 6 miliarde sunt excluse, prin modelul bunurilor comune, dacă ar fi realizabil, s-ar obține o „mondializare”: noi forme de viață și cooperare.

În fine, un loc aparte în volum îl ocupă studiul semnat de către C. Redelsperger (o doamnă teolog protestant, în prezent consultant). Sunt prezentate modalități concrete de intervenție în situații de criză, pentru atingerea bunăstării prin procese de învățare.

Evident, rămân multe alte probleme de discutat, cum ar fi, de exemplu, disponibilitatea oamenilor de a participa efectiv la îndeplinirea obiectivelor de producere a bunurilor comune, conținutul acestei participări și valoarea pentru colectivitate.

În încheiere, îmi exprim speranța că am provocat curiozitatea cititorilor pentru a studia volumul prezentat.

Ioan Mărginean

CĂTĂLIN ZAMFIR, *O istorie subiectivă în sociologia românească: din 1944 până în prezent, Iași, Polirom, 2009*

„A vorbi despre o carte, despre problemele pe care le conține, este un fapt care-l implică pe cititor cu subiectivitatea lui, așa cum cu subiectivitatea lui este implicat și autorul în opera sa” (A. Dumitriu, Eseuri).

Cu precizarea conținută în citatul de mai sus privitoare la subiectivitate, voi încerca o prezentare a cărții profesorului Cătălin Zamfir.

Este o carte **autobiografică**, la baza deciziei de a o scrie stând, conform mărturiei autorului, trei rațiuni:

1. „Insatisfacția față de modul în care uneori este tratată sociologia românească în perioada comunistă și în cea a tranziției: simplificată și chiar distorsionată, dominată de încrâncenări și import de scheme ideologice”.

„Această carte este o «mărturie» despre cum a fost trăită sociologia de către un sociolog în perioada tulbură de după război”.

2. „Istoria sociologiei cere ea însăși o abordare sociologică. Sociologia ca fapt social, ca produs al unui context social și personal”.

3. „Un prilej de retrăire a propriei vieți”.

Autorul se așteaptă ca această carte să fie citită cu interes: „Sunt scrise multe cărți despre istoria personală a producătorilor de cunoaștere. Și sunt citite cu mare interes. Explicația atracției pentru asemenea «povești» stă în interesul pentru **procesul de producție a ideilor**. Ideile nu vin doar din logica strictă a ideilor, ci și din experiența autorilor”.

Deși în decursul timpului am citit multe cărți despre „producătorii de cunoaștere”, dar și despre scriitori, pictori, muzicieni, m-au atras, în egală măsură, opera și personalitatea. În cazul cărții profesorului Cătălin Zamfir m-a atras mai mult asamblarea contextului sociopolitic cu contextul personal și asamblarea personalității cu opera. Dar grija cu care am încercat să mă apropiu de „universul” profesorului Cătălin Zamfir presupune un mare risc: „Accesul la universul celorlalți (colegi, prieteni) este limitat și există riscul unor distorsiuni” (spune chiar autorul cărții). Autorul mai spune și că „În cazul producerii ideilor sociologice, contribuția contextului social și a experienței personale este mult mai puternică”.

Opțiunea metodologică a autorului pentru această carte este „o istorie personalizată a sociologiei”, o istorie a sociologiei bazată pe experiența proprie, cu speranța că „... o istorie a mea ca parte a sociologiei românești poate că va ajuta la limpezirea imaginii de ansamblu”. „Această carte este experiența mea și nu a celorlalți colegi”. Dar, ceea ce cred că trebuie reținut din cele scrise de autor este următorul fapt: „Oricât de diferite ar fi teoriile personalizate, **toate sunt adevărate și doar împreună** pot asambla imaginea istoriei trăite a sociologiei românești. Realitatea sociologiei în care trăim este, în fapt, o **pluralitate de realități** ale sociologilor și ale interacțiunilor sociologilor. O rețea socială și interpersonală complexă”.

Partea I a cărții, intitulată „Primii 27 de ani de sociologie: 1962–1989” conține, de fapt, abordarea următoarelor probleme:

- a. familia, școala și facultatea;
- b. relația cu Dumnezeu și opțiunea ideologică;
- c. drumul spre sociologie și meandrele acestuia;
- d. împlinirea parțială ca sociolog;
- e. sociologia în general și sociologia românească din perioada socialistă.

a. Prin natura problemelor (familie, copilărie, adolescență) este posibil ca subiectivitatea autorului să fie mai mare; concomitent, subiectivitatea cititorului poate fi și ea mai mare, atât pentru cititorul care a trăit aproximativ aceeași perioadă istorică ca și autorul (este și cazul meu), cât și pentru un cititor tânăr care a trăit cel mult o parte a adolescenței înainte de 1990.

În ceea ce privește familia, cred că este necesar să se rețină că profesorul Cătălin Zamfir a trăit într-o familie (ca și prietenii acesteia) de mari intelectuali ai României și care „veneau” din perioada anterioară comunismului; acești intelectuali s-au adaptat și s-au integrat în modalități diferite în epoca istorică, respectiv instaurarea comunismului în România (o perioadă tulbură și extrem de complexă). Importanța familiei și a prietenilor acesteia trebuie privită, în primul rând, ca mediu intelectual formator și orientativ în viață dar și, probabil, sub aspect ideologic.

b. Relației cu Dumnezeu, deși îi atribuie un spațiu mic, îi consacră paragraful intitulat „Problemele personale în legătură cu Dumnezeu și sursa unei alte atitudini morale”. Autorul localizează sursa „despărțirii de Dumnezeu” într-un episod din copilărie și continuă mai târziu prin atribuirea lui Dumnezeu a unei responsabilități „pentru neregulile din jurul meu”. Autorul continuă cu un pasaj semnificativ: „Probabil că despărțirea de Dumnezeu a alimentat aplecarea spre **activism**. În jurul meu nu vedeam nici-un argument pentru a fi credincios. Și nici mai târziu nu am găsit vreunul. A rămas doar respectul pentru ceilalți și credința lor”.

Mult mai complexă este problema opțiunii politice a profesorului Cătălin Zamfir. Aceasta se originează, conform mărturiei autorului, într-o criză morală din perioada adolescenței, dar care se baza și pe mai multe întâmplări din copilărie precum și pe percepția acestora la vremea respectivă. De altfel, profesorul Cătălin Zamfir simte nevoia să facă o referire la semnificația faptelor din memorie: „Faptele despre care credem că ne-au modelat experiența nu au o semnificație dată, constantă în timp. Ele au o dinamică proprie. Faptele pot avea, în momentul producerii, un efect difuz, pe care doar îl intuim. Dacă nu le-aș fi acordat vreo importanță, memoria nu le-ar fi reținut într-o manieră atât de vie. Ele sunt inițial înconjurate de semnificații și legături vagi, incerte. Evenimentele importante nu sunt

încapsulate în memorie, rămânând în timp cu aceeași semnificație, fără nici-o legătură cu contextul intelectual ulterior, ci sunt păstrate într-un mod dinamic și fluctuant. Semnificația evenimentelor reținute în memorie suferă un proces de schimbare/explicitare în noile contexte”.

Continuând șirul evenimentelor care au dus la aderarea la ideea de comunism, profesorul Cătălin Zamfir evocă, cu mult respect, pe tatăl „vitreg”, Stanciu Stoian („Avea stilul impunător al intelectualului «vechi», cu o poziție importantă și după război. Avea o percepție moderată, rațională a evenimentelor. Senzația mea era că avea o înțelepciune a istoriei. Comunismul era pentru el o istorie care venise. Și față de istorie trebuie să ai un soi de resemnare, dar să-ți faci datoria de intelectual. Bănuiam că multe lucruri nu-i plăceau, dar credea că timpul le va corecta...”).

În criza morală pe care o traversa adolescentul Cătălin Zamfir, criză care „a generat probabil exigențe morale foarte înalte față de societate”, pe care „nu o înțelegeam” și pe care o „acuza că nu are nici-o calitate morală” și pe care o percepea ca fiind „rea”, tatăl autorului „a evitat să-mi ofere o altă viziune, mai pozitivă, asupra societății”; dar „Nu știu ce a avut în minte când mi-a dat să citesc o broșură...”: era „Materialismul dialectic și istoric” de Stalin („considerată ca fiind o popularizare sintetică a concepției comuniste”); autorul avea 15 ani când a citit-o; „am fost cucerit la nivel moral. Îmi oferea o imagine globală, articulată despre ce e lumea, mai ales ce va fi societatea pe care voia s-o construiască comunismul”; „La 15 ani am adoptat ca acceptabilă viziunea comunistă despre istorie. Ce însemna pentru mine comunismul este mai greu de spus. Ceva foarte vag. Punct: îmi plăcea moral ideea de comunism.

„Din doctrina comunistă mi-au rămas pentru toată viața două principii, mai mult etice. În primul rând un **activism social**. Societatea trebuie să o construim noi, oamenii. Și avem o responsabilitate pentru cum este aceasta. În al doilea rând, o **morală a muncii**: fiecare are datoria să facă ceva pentru ceilalți, pentru societate. Iar munca este o formă de a contribui cu ceva. Chiar dacă mergeam la «muncă patriotică» în agricultură, munceam cu plăcere, dar și cu o anumită responsabilitate”.

Cu trimitere la istoria pe care o trăia, profesorul Cătălin Zamfir conchide: „Am acceptat și punctul de vedere al tatălui meu: toate lucrurile neplăcute, pe care nu le nega și care nu-i plăceau și lui, sunt poate inevitabile într-o anumită fază a istoriei. Dar aceasta le va elimina în cele din urmă. În acest fel se rezolvă discrepanța dintre realitate și ideal. Idealul rămâne dezirabilul care poate și trebuie realizat. Dar în timp”.

Trecerea timpului a adus noi nuanțe în convingerile profesorului Cătălin Zamfir. Primele contacte cu Partidul Comunist „au fost de la început mai degrabă negative”; în general, profesorul Cătălin Zamfir, își caracterizează atitudinea ca o aderare teoretică și morală la ideea de comunism dar „ceea ce se întâmpla” însă nu-mi plăcea deloc, dar eram tentat să cred că aceasta nu era, în perspectivă, «ceva specific» ci mai mult ceva trecător. În fapt, nu prea aveam contact cu realitatea politică. Eram student, îmi petreceam vremea în bibliotecă, la cursuri și seminarii și cu colegii”. Se va produce însă o schimbare a opțiunii ideologice, treptat, în etape; ajunge la concluzia că sistemul (și nu persoanele) produce cultul personalității, exclusivism ideologic și teroare politică. Noua opțiune este **democratizarea politică**. Am insistat într-o oarecare măsură pe acest subiect, având în vedere că autorul însuși afirmă: „Pentru un sociolog, opțiunea sa ideologică este un factor determinant”.

c. Drumul spre sociologie al profesorului Cătălin Zamfir a început după absolvirea Facultății de Filozofie din Universitatea București. Deși preparator la etică în cadrul Facultății de Filozofie, tematica filosofică a început să nu-l mai intereseze. „În mod special trei cărți au fost decisive pentru evoluția ulterioară”: „The organizations” de March și Simon, „Psihologia organizațiilor” de Katz și Kahn, „Social Theory and Social Structure” a lui R. K. Meton. Trebuie menționat că nu exista o secție sau facultate de sociologie în perioada în care autorul era student; în 1966 s-a înființat secția de sociologie a Facultății de Filosofie din Universitatea București; autorul, absolvent atunci, a rămas în afara catedrei de sociologie nou înființate, catedră constituită prin „metode foarte personalizate”.

Așa cum rezultă din carte, ceea ce caracterizează drumul spre sociologie al profesorului Cătălin Zamfir este o anumită dualitate: pe de o parte își desfășoară activitatea instituțională, predominant în cadrul filozofiei, pe de altă parte preocupările de sociologie se extind și se

consolidează, încât până în 1990 publică cărți fundamentale ale sale și ale sociologiei. Probabil că desfășurarea activității instituționale predominant în cadrul filozofiei s-a datorat, mai ales, situației precare a sociologiei din punct de vedere instituțional din acea perioadă (înființarea târzie a catedrei de sociologie și modul de constituire a ei, apoi desființarea din nou a secției de sociologie, situația dificilă a cercetării științifice sociologice).

Etapele principale ale drumului către sociologie sunt: colaborarea cu T. Herseni (participarea la cercetări sociologice), pregătirea doctorală și teza de doctorat (prima teză de doctorat cu o temă sociologică susținută după 1944), studii teoretice de sociologie („credeam că problema fundamentală a sociologiei era în domeniul teoriei”), experiența americană (la Institute for Social Research, University of Michigan), „studii în izolare”, studii și cărți grupate de autor în „sociologia constructivă” și „sociologie teoretică”.

„Sociologia constructivă” s-a finalizat cu cărțile „Dezvoltarea umană a întreprinderii” (1980), „Indicatori și surse de variație a calității vieții” (1984), „Modul de viață și calitatea vieții” (1982) și „Stiluri de viață. Dinamica lor în societatea contemporană” (1989).

„Sociologia teoretică” este reprezentată în primul rând de cartea „Structurile gândirii sociologice. Sociologia explicativă și sociologia constructivă” (1987), dar și prin pregătirea cărții „Incertitudinea. O perspectivă psihosociologică” (2005) și a „Dicționarului de sociologie” (1993).

Această enumerare sumară a etapelor devenirii sociologului Cătălin Zamfir pot fi completate prin considerații ale autorului privitoare la sine: „nu voiam să devin un erudit, ci un căutător”; „și eu am tentația să cred că am dreptate întotdeauna. „Dar educarea toleranței față de alte puncte de vedere și deschiderea față de revizuirea propriilor opinii sunt esențiale pentru un om de știință”; citările ar putea continua, dar numai citirea cărții poate da imaginea completă și asupra acestei problematice.

d. Făceam remarcă privitoare la „împlinirea parțială ca sociolog”; ea rezultă din, ceea ce deja am mai spus, pe de o parte, desfășurarea activității instituționale în mai multe „locuri de muncă” și predominant sub umbrela filozofiei, pe de altă parte, drumul spre sociologie din care au rezultat cărți fundamentale pe care niciun sociolog român nu le poate ocoli.

e. Prima parte a cărții conține, pe tot parcursul ei, considerații extrem de interesante referitoare la sociologie în general și la sociologia românească din perioada socialistă:

– „Producția sociologică originală reprezintă discontinuități pe fluxul tematicii sociologice, exprimând schimbările sau chiar mai mult, rupturile și răsturnările sociale”;

– „Sociologiile trebuie supuse unei duble evaluări: relevanța științifică și relevanța socială”;

– „Sociologia este un câmp științific în care sociologia marxistă este doar o sociologie, alături de alte sociologii”;

– Consideram că misiunea sociologiei atunci și cu siguranță și astăzi, este de a-și dezvolta capacitatea **construcției sociale**, a **organizării/reorganizării** sistemelor sociale. În acest context, nevoia de regândire a programului de schimbare socială era o prioritate absolută”;

– Formulează trei surse ale varietății perspectivelor din sociologie: 1) complexitatea enormă a realității sociale; 2) realitatea socială este dinamică, se modifică; 3) grupurile sociale au perspective diferite asupra aceleiași realități; ideologiile sunt asemenea perspective complementare.

Enumerarea ar putea continua, dar vreau să evit riscul simplificării prin citate; le-am menționat doar pentru a stimula citirea acestei cărți și dialogul cu autorul ei.

Partea a doua a cărții („Sociologia după revoluție”) este „povestea” împlinirii și a apogeeului sociologului Cătălin Zamfir; pentru mine ca cititor (dar și ca cercetător științific la Institutul de Cercetare a Calității Vieții încă de la constituirea acestuia) împlinirea profesorului Cătălin Zamfir este dată de participarea la construcția socială, organizarea și conducerea Institutului de Cercetare a Calității Vieții, conducerea Facultății de Sociologie și Asistență Socială, precum și de proiectele de cercetare (tranziția, problematica calității vieții, dezvoltarea socială, inovația socială ș.a.). Este acea parte a activității sociologului și omului de știință cunoscută tuturor generațiilor de sociologi; la ea a participat mai ales generația tânără, pe care profesorul Cătălin Zamfir a încurajat-o și a promovat-o constant (promovarea generației tinere este o dimensiune a activității profesorului Cătălin Zamfir). Pentru noi, colaboratori și cititori, „Sociologia după revoluție” este o perioadă plină de realizări a autorului cărții și nu vedem, din afară, dezamăgirile. Se pare că ele există și sunt menționate în carte.

Am citit cartea cu multă atenție și în mod sigur voi reveni la ea pentru anumite probleme. Este o carte densă, care poate fi citită atât din interesul pentru personalitatea autorului cât și din interesul pentru anumite probleme ale sociologiei și de sociologie. Poate fi percepută diferit de generațiile tinere și de reprezentanții generațiilor care au trăit și au activat aproximativ în aceeași perioadă istorică cu autorul. Consider extrem de interesant un dialog al opiniilor tuturor generațiilor privitoare la această carte.

Laureana Urse

**IOAN MĂRGINEAN, IULIANA PRECUPETU (coord.),
*Calitatea vieții și dezvoltarea durabilă. Politici de întărire
a coeziunii sociale, București, Editura Expert, 2008, p. 310***

Volumul *Calitatea vieții și dezvoltarea durabilă. Politici de întărire a coeziunii sociale* se constituie ca rezultat al unei serii de studii întreprinse în cadrul proiectului de cercetare „Modelul calității vieții din perspectiva dezvoltării durabile”, proiect dezvoltat de către Institutul de Cercetare a Calității Vieții, ca partener la contractul de cercetare „Dezvoltarea durabilă a României în context european și mondial”, finanțat prin programul CEEEX al Ministerului Educației și Cercetării, în perioada 2005–2008.

Perspectiva abordată este ilustrată în studiul introductiv: *Calitatea vieții și dezvoltarea durabilă. Căi spre coeziune socială*. Acest capitol subliniază importanța celor două concepte, „calitatea vieții” și „dezvoltarea durabilă”, în susținerea coeziunii sociale. Modelul de analiză clarifică legătura dintre cei trei termeni: dezideratul actorilor sociali implicați în susținerea bunăstării indivizilor este reducerea inegalităților sociale și, implicit, o societate mai puțin polarizată (coeziune socială). Acțiunile întreprinse în acest sens iau în calcul diferitele domenii ale vieții indivizilor, având ca scop o calitate înaltă a vieții, atât a generațiilor prezente, cât și a celor viitoare. Interesul pentru coeziune socială a apărut „ca urmare a creșterii vizibilității unor fenomene sociale, cum sunt noile forme de sărăcie, creșterea inegalităților în distribuirea veniturilor, creșterea insecurității locului de muncă, migrația sau îmbătrânirea populației” (p. 17). Astfel, logica instituirii coeziunii sociale ca obiectiv al politicilor sociale devine evidentă.

Ca structură, volumul cuprinde analize secundare de date statistice și din diverse cercetări (INS, Diagnoza Calității Vieții, Eurobarometrul rural, Barometrul de Opinie Publică, Ancheta asupra condițiilor de viață, European Quality of Life Survey, European Working Conditions Survey, European Labour Force Survey, European Value Survey, Eurostat). Studiile analizează domeniile calității vieții: standardul de viață și bunăstarea economică, calitatea ocupării, locuirea, educația, capitalul social, sănătatea, mediul înconjurător, temerile populației.

Prima parte a volumului cuprinde studii de diagnoză în România și Europa, pe domeniile expuse anterior. Aceste analize sunt orientate de perspectiva coeziunii sociale, autorii identificând atât categoriile sociale defavorizate în fiecare domeniu al calității vieții, cât și pe cele „privilegiate”. De asemenea, analiza surprinde atât dimensiuni obiective, cât și subiective cu privire la aprecierile populației asupra domeniilor investigate. Rolul acestor analize este încercarea de a măsura gradul de inegalitate socială, în diferite sfere ale vieții.

A doua parte analizează politicile de suport cu rol în întărirea coeziunii sociale, atât la nivel european, cât și la nivel local: politicile educaționale, rolul flexisecurității, riscurile politicilor de dezvoltare bazate pe formarea capitalului social, sistemul de suport destinat familiei și copilului, serviciul românesc de asistență socială, sistemul de pensii și politicile publice din România.

Primul capitol, *Sustenabilitatea economică a gospodăriilor*, ne arată că în România standardul de viață e scăzut (un indicator important, ne precizează autoarea Raluca Popescu, este ponderea ridicată a cheltuielilor alimentare, prezentă în gospodăriile românești). De asemenea, și dimensiunea

subiectivă e consonantă cu cea obiectivă, aprecierile pe scala bogat – sărac și aprecierea veniturilor familiei în raport cu necesitățile înregistrând valori mai degrabă negative.

Ocuparea, ca dimensiune majoră a calității vieții, este tratată în capitolul *Calitatea ocupării și dezvoltarea durabilă*. Insistând pe complexitatea abordării ocupării atât la nivel individual (importanța muncii, valorile individuale privind munca, evaluarea condițiilor de muncă, satisfacția cu locul de muncă), cât și la nivel macro (structura pieței de forță de muncă: oportunitățile de ocupare în rândul tinerilor, femeilor, vârstnicilor, sănătatea și siguranța la locul de muncă, flexibilitatea și securitatea, calificarea și învățarea continuă), autoarea capitolului ne arată că în România piața forței de muncă surprinde inegalități consistente, considerate domenii de intervenție socială: rata ocupării femeilor mai mică decât media UE, o rată mare a ocupării în agricultură, o rată a ocupării tinerilor mult mai redusă decât cea din UE, un echilibru muncă – timp liber deficitar datorită duratei extensive a timpului de lucru (media în România este de 40,4 ore pe săptămână față de cea din UE de 38 de ore pe săptămână – conform Labour Force Survey 2007).

Capitolul despre locuire (*Locuirea de calitate – parte a dezvoltării durabile*) subliniază și el polarizarea dintre anumite categorii sociale în ceea ce privește accesul la locuințe dotate cu utilități sau densitatea de locuire. Astfel, mediul urban e mai bine dotat cu utilități față de cel rural, în schimb densitatea rezidențială e mai ridicată în mediul urban. Diferențe semnificative apar în privința celor două caracteristici ale locuirii între romi și alte etnii. Astfel, conform datelor analizate de autoare, romilor le revine în medie 0,61 camere pe persoană, față de media în România care se plasează la 1,11 camere pe persoană. Dimensiunea subiectivă este surprinsă prin satisfacția privind locuirea, destul de ridicată în România, deși condițiile obiective de locuit sunt scăzute față de alte țări ale Uniunii Europene, situație explicată de autoare prin așteptările scăzute ale populației, datorate lipsei posibilității comparației.

Educației îi este dedicat un capitol care analizează măsura în care incluziunea educațională și echitatea se reflectă în datele disponibile. Astfel, există aceleași discrepanțe între mediul rural și cel urban privind performanța școlară, „inegalitatea școlară reflectă inegalitățile sociale existente în societate” (p. 29). Mai mult, și aprecierile populației privind accesibilitatea învățământului diferă în funcție de mediul de rezidență (doar 18% dintre respondenții din rural consideră că accesibilitatea formelor de învățământ este ridicată, față de 34% dintre respondenții provenind din mediul urban – date provenite din *Diagnoza Calității Vieții*, 2006).

O analiză a capitalului social (*Capital social: România în context european*) subliniază rolul relațiilor sociale în dezvoltarea durabilă. Conform autorului, „capitalul social facilitează în mod direct dezvoltarea economică, prin contribuția sa la facilitarea comunicării, la accesul indivizilor, grupurilor și societăților la resursele controlate de ceilalți” (p. 124). Analiza din acest capitol se orientează spre indicatori ai sociabilității românilor: frecvența relațiilor cu prietenii, calitatea relațiilor cu vecinii și cu familia, încrederea generalizată. Ca o imagine de ansamblu, importanța relațiilor extrafamiliale pare să aibă o importanță scăzută în rândul românilor, orientați spre un model de relaționare de tip tradițional. Profilul românului sociabil (înțeles prin frecvența ridicată a întâlnirilor, petrecerilor cu prieteni și rude) este cel al tânărului, cu educație ridicată (liceu sau facultate), salariat din mediul urban mare și autopoziționat în clasa de sus. În ceea ce privește încrederea generalizată, România are un nivel mai degrabă scăzut față de celelalte țări europene (aproximativ o treime din indivizi declară că se poate avea încredere în cei mai mulți dintre oameni), însă mediul rural sărac înregistrează un nivel de 60%, autorul concluzionând că un astfel de nivel de încredere generalizată ridicat creează în comunitățile sărace premisele dezvoltării sustenabile.

Capitolul *Evaluări ale protecției sociale și îngrijirii sănătății* se concentrează asupra importanței dimensiunii subiective, a evaluării protecției sociale și a serviciilor de sănătate de către populație. Astfel, o mare parte dintre români evaluează negativ preocupările societății pentru ajutorul acordat celor aflați în nevoie – orfani, bătrâni singuri, persoane cu handicap (54%, conform datelor din *Diagnoza Calității Vieții*, 2006). Evaluarea sistemului de îngrijire a sănătății este slabă (cu o medie de 2,5 pe o scală de la 1 la 5). Conform autoarei, evaluările reflectă situația modului în care serviciile de sănătate funcționează, așa cum este ea descrisă de indicatorii obiectivi (speranța de viață scăzută față de alte țări europene, mortalitate infantilă ridicată).

Percepția inegalității sociale este ilustrativ reflectată și în percepția grupurilor favorizate/defavorizate de tranziție. Acest aspect subliniază tendința indivizilor de a privi perioada de

schimbare datorată tranziției în termeni de polarizare socială. Astfel, capitolul *Câștigători și pedanți în perioada de tranziție* ne arată că grupurile percepute ca fiind cele mai favorizate de perioada de schimbare asociată tranziției sunt personalul de conducere, politicienii, antreprenorii și minoritățile naționale (ultimii, datorită drepturilor recunoscute după 1989), în timp ce grupurile cele mai defavorizate sunt percepute a fi agricultorii și muncitorii.

Unul dintre cele mai actuale domenii ale dezvoltării durabile, protecția mediului, are dedicat un capitol (*Protejarea mediului înconjurător, aspect-cheie al dezvoltării durabile*) în care sunt analizate evaluările, percepțiile și atitudinile populației din România asupra problemelor ce țin de mediu: calitatea generală a mediului, evaluarea asigurării apei potabile, calitatea aerului, canalizarea și strângerea gunoiului, disponibilitatea financiară a românilor pentru prevenirea poluării mediului, efectele deteriorării mediului înconjurător, percepția asupra consecințelor inundațiilor, atitudinea populației rurale față de tăierea pădurilor. Concluzia generală a autoarei indică un nivel de conștientizare scăzut privind problemele de mediu și o preocupare mult mai scăzută pentru protecția lui, comparativ cu cetățeni europeni.

Coeziunea socială e vizibilă și în conflictele sociale percepute de către populație. Astfel, „cu cât indicatorii care exprimă existența conflictelor sociale, a temerilor și a amenințărilor au valori mai mari, cu atât mai mult sunt slăbite coeziunea, solidaritatea și incluziunea socială” (p. 174). Capitolul *Conflicte sociale, temeri și amenințări resimțite de populație* analizează evaluările și percepțiile oamenilor cu privire la aceste aspecte, instituind o abordare prin prisma dimensiunii subiective a calității vieții. Conflictele cele mai des întâlnite sunt percepute a fi între oameni cu vederi politice diferite (43 %), între săraci și bogați (26%) și între salariați și manageri (19%), celelalte categorii de răspuns (tineri și vârstnici, oameni de religii diferite, români și alte naționalități) având valori mai mici. Temerile populației sunt analizate prin rezultatele cercetărilor de diagnoză a calității vieții. Cele mai intense temeri („se tem mult”) sunt față de prețuri și impozite, aceste două variante de răspuns obținând cele mai multe procente în toți anii de desfășurare a diagnozei. Importanța studierii temerilor, ne arată autorul, rezidă în faptul că valorile acestora „sunt atât indicatori ai situațiilor individuale, cât și indicatori sociali, respectiv de eficacitate a politicilor publice” (p. 184).

Partea a II-a a lucrării prezintă politicile de suport la nivel comparativ european, cu analize detaliate în cazul României, în domeniile analizate anterior: educație, ocupare, capital social, familie și protecția copilului, asistență socială, sistemul de pensii și participarea publică în luarea deciziilor în politicile publice.

Capitolul *Educație și formare profesională în România. Politici de suport* analizează concluziile *Raportului asupra progreselor înregistrate de țările membre UE în realizarea coeziunii sociale și economice* (mai 2007). Raportul propune o serie de recomandări pe componenta educației: descentralizarea și creșterea gradului de autonomie a sistemului de învățământ; compatibilizarea sistemelor de învățământ naționale cu standardele europene, asigurarea calității educației; asigurarea accesului egal la educație și formarea profesională a întregii populații; adaptarea educației și formării profesionale la cerințele sociale și ale pieței muncii. Autoarea analizează aceste recomandări ale raportului pentru a stabili în ce măsură ele sunt aplicate în contextul educațional românesc.

Flexisecuritatea reprezintă conceptul-cheie în politicile de ocupare analizate în capitolul *Flexisecuritatea – principiul politicilor postmoderne de ocupare*. Cele două valori ale politicilor, flexibilitatea și securitatea, sunt discutate de autoare prin prisma măsurii în care ele se regăsesc în politicile de ocupare actuale din România. Flexibilitatea se referă, în general, la „promovarea ocupării și acceptarea locurilor de muncă atipice” (p. 213), precum joburi part-time sau joburi cu program de lucru variabil. Securitatea înglobează „nivelul de protejare a salariaților printr-un sistem de securitate a ocupării (...), dezvoltarea competențelor personale sau profesionale, ori accesul la competențele care permit progresul în viața profesională, la suport în găsirea unui alt loc de muncă” (p. 215). În acest sens, autoarea analizează consecințele celor două strategii complementare ale politicilor de flexisecuritate a pieței muncii: politicile de stopare a muncii la negru și calitatea ocupării. Concluziile se orientează spre rolul important al flexibilității în rezolvarea unor probleme ale categoriilor sociale aflate în dificultatea de a îmbina cariera cu viața de familie (studenți, persoane vârstnice, persoane cu copii), cât și al securității, de a atenua efectele migrației.

Dacă în prima parte a volumului este subliniat rolul pe care relațiile sociale îl au în dezvoltarea durabilă, în capitolul *Riscurile politicilor de dezvoltare bazate pe formarea capitalului social* se atrage atenția asupra unor probleme ce pot apărea în implementarea proiectelor de dezvoltare comunitară care se bazează pe utilizarea, formarea sau sporirea capitalului social. Autorul subliniază că, deși aceste proiecte (inițiate la noi prin Fondul Român de Dezvoltare Socială) prezintă efecte benefice atât în plan material, cât și sociouman, există riscul apariției unor procese cu efecte perverse, precum: întărirea accentuată a capitalului de tip *bonding* sau a celui de tip *bridging*. În privința capitalului de tip *bonding*, „dezvoltarea sa în exces poate determina blocarea relațiilor cu restul lumii, izolarea comunității” (p. 238), în timp capitalul de tip *bridging* reprezintă o sursă importantă de acces la informații noi, utile dezvoltării sociale. În lipsa lui, notează autorul, se produce privarea de „acces rapid și simplu la informații noi privind posibilitățile donori pentru dezvoltarea unor proiecte de dezvoltare” (p. 238).

Capitolul *Sistemul de suport destinat familiei și copilului* își propune să analizeze structura sistemului de prestații destinate familiei, la nivel comparativ european. Astfel, autoarea descrie principalele beneficii acordate familiilor și copilului, urmărindu-le evoluția în România și în spațiul UE. De asemenea, ne arată că politica familială la nivelul UE nu este una unitară, preocupările pentru acest domeniu fiind considerate de autoare mai ridicate în România decât în alte țări europene, atât prin susținerea financiară (Conform Eurostat 2004, ponderea cheltuielilor privind familia și copilul în total cheltuieli sociale era de 11,4%, România situându-se astfel pe locul 3 după Luxemburg și Irlanda), cât și prin susținerea formală dată de existența Ministerului Muncii, Familiei și Egalității de Șanse.

Următorul capitol, *Politici de furnizare a serviciilor de asistență socială în România*, face o scurtă analiză a premiselor de externalizare (contractare socială) a serviciilor de asistență socială către organizații non-guvernamentale, pornind de la modelul altor țări europene, unde instituțiile publice furnizează doar acele servicii pe care piața privată nu le poate oferi. În prima parte a articolului, autoarea evidențiază o serie de condiții necesare pentru realizarea descentralizării serviciilor sociale și a transferului de competențe. În a doua parte, ne este prezentat un mecanism de contractare socială printr-o serie de pași necesari în etapele politicii publice din domeniul serviciilor sociale: planificare, contractare, furnizare și evaluare.

Capitolul *Soluții posibile pentru consolidarea sistemului de pensii în România* face o scurtă diagnoză a sistemului de pensii în starea lui actuală, urmărind momente-cheie ale schimbării acestuia, din 1912 până în prezent. De asemenea, autorul surprinde starea actuală a diferiților indicatori ai funcționării sistemului de pensii (nivelul contribuțiilor de asigurări sociale de pensii, rata de dependență, rata de înlocuire a venitului prin pensie, vârsta de pensionare, vechimea în muncă), făcând propuneri pentru măsuri de consolidare a acestuia.

Volumul se încheie cu un articol dedicat participării publice – *Politici publice și participare publică în România*, care încearcă să surprindă caracteristicile consultării publice în România, pornind de la o cercetare realizată în 2006, sub egida Centrului de Resurse pentru Participare Publică. Conform autoarei, „consultarea și participarea publică pot fi definite ca implicare a cetățenilor în managementul deciziilor și oferta de servicii” (p. 286). Această implicare poate fi de mai multe tipuri: informare, consultare (cetățeanul oferă *feedback* cu privire la opțiunile de politică publică) sau participare activă (cetățeanul e privit ca partener în luarea deciziilor în politica publică). Capitolul subliniază că în România tipul de implicare posibil este cel al consultării publice. De asemenea, sunt prezentate beneficiile participării publice, obstacolele ce stau în calea acestui proces în spațiul românesc, cât și criticile orientării participative în politica publică.

Lucrarea de față prezintă avantajul datelor actuale furnizate de analizele întreprinse, constituindu-se ca o reactualizare a domeniului calității vieții (prin prisma înglobării conceptelor de *coeziune socială și dezvoltare durabilă*). Diversitatea temelor abordate și a surselor de date analizate face din acest volum atât un ghid util din punct de vedere metodologic, cât și un suport teoretic cuprinzător pentru cei care doresc aprofundarea uneia dintre problemele tratate.

Laura Tufă